



„A tokaji bor csodálatos hatása”

Barthold Heinrich Brockes (1680–1747) pásztori panegirisze

Wilhelm KÜHLMANN

Heidelbergi Egyetem, Germanisztikai Intézet, professor emeritus

ELTE, Germanisztikai Intézet prof. h. c.

ORCID: 0009-0000-9985-2016

„The marvellous creature of Tokay wine.”

The bucolic panegyric of Barthold Heinrich BROCKES (1680–1747)

Abstract | The lawyer and poet from Hamburg Barthold Heinrich BROCKES published his poem on Tokay wine in 1732 in the fourth volume of his nine-volume collection of poems, *Irdisches Vergnügen in Gott* (Earthly Delight in God). The poem was written at the request of Prince Günther, who ruled Thuringia at that time. It was a classicist eclogue in which he inserted a hymn in praise of Tokay wine. It is divided into four major sections, which are described in detail in the study. The fictional setting of the poem is the meeting of two shepherds, Beraldo (BROCKES himself) and Durander (Christian Friedrich WEICHMANN, the poet and publisher). Durander gives his companion a message from the prince, who sends Beraldo a barrel of Tokay and asks him to write a poem about the effects of the wine. The two shepherds taste the special wine, and converse about the taste. The 98-line final section is then a poem of praise itself, sung by Beraldo about the incomparable taste and effect of Tokay. The analysis reveals the motif set and the literary permeations of the period.

Keywords | Barthold Heinrich BROCKES, Tokay wine, eclogue, panegyrics, hymn, literary relations

Ez a tanulmány a „tokaji bor csodálatos hatásáról” írt Brockes-himnusz elemzését kívánja nyújtani, amelyhez függelékben mellékeljük a vers teljes szövegét és magyar nyelvű műfordítását.¹ A neves hamburgi patricius, jogász és bíró, Barthold Heinrich Brockes (1680–1747)² klasszicista eklogába építette be az 1732-ben megírt³ pásztor költeményét, követve ezzel – a kor felfogásának megfelelően – Vergilius *Bucolicáját*.⁴

A barokk és a felvilágosodás határmezsgyéjén mozgó Brockest joggal tekintni a mai német irodalomtörténet a korai felvilágosodás⁵ legnagyobb erejű költőjének, aki deis-

-
- 1 A tanulmány német nyelvű változata előadásként elhangzott a „tiszteletbeli doktor és professor” (doctor et professor honoris causa) cím Wilhelm Kühlmannak történet adományozása alkalmából az Eötvös Loránd Tudományegyetem Germanisztikai Intézetében 2023. május 11-én. – A Brockes-vers műfordítása Márton László munkája, a tanulmány és a 2. függelék szövegét Mikó Zoltán fordította. Mikó Zoltán fordítását Balogh F. András lektorálta. A fordítást az eredetivel összevetette Tüskés Gábor. [A szerk.] – A költeményből vett idézeteket a tanulmány fordítása egyaránt közli német eredetiben és szó szerinti fordításban, mivel a magyarázatok a pontos tartalomra vonatkoznak. A műfordítás a vers hangulatát, gondolatvilágát, valamint rim- és ritmusszerkezetét adja vissza, ezért az egy-egy szóra kihegyezett magyarázatoknál kevésbé használható. [A fordító megjegyzése.]
 - 2 Brockes életéről és munkásságáról áttekintően lásd Hans-Dieter LOOSE, szerk., *Barthold Heinrich Brockes (1680–1747): Dichter und Ratsherr in Hamburg: Neue Forschungen zu Persönlichkeit und Wirkung*, Beiträge zur Geschichte Hamburgs 16 (Hamburg: Christians, 1980); Uwe K. KETELSEN, „Barthold Heinrich Brockes”, in *Deutsche Dichter des 17. Jahrhunderts*, szerk. Harald STEINHAGEN és Benno von WIESE, 839–851 (Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1984); Andreas GROSSMANN, „Poesie, Musik, Religion: Betrachtungen über Barthold Hinrich Brockes (1680–1747)”, in *500 Jahre Theologie im Hamburg: Hamburg als Zentrum christlicher Theologie und Kultur zwischen Tradition und Zukunft*, szerk. Johann Anselm STEIGER, Arbeiten zur Kirchengeschichte 95, 59–80 (Berlin–New York: De Gruyter, 2005), doi: [10.1515/9783110199635](https://doi.org/10.1515/9783110199635); Hans-Georg KEMPER, „Brockes, Barthold Heinrich”, in *Killy Literaturlexikon: Autoren und Werke des deutschsprachigen Kulturraumes*, szerk. Wilhelm KÜHLMANN, 2:206–209 (Berlin–New York: De Gruyter, 2008); Volker MEID, *Die deutsche Literatur im Zeitalter des Barock: Vom Späthumanismus zur Frühaufklärung (1570–1740)* (München: C.H. Beck, 2009), 320–327; Bernhard JAHN és Jörg ROBERT, „Brockes, Barthold, Heinrich”, in *Frühe Neuzeit in Deutschland 1620–1720: Literaturwissenschaftliches Verfasserlexikon 1* (Berlin–Boston: De Gruyter, 2019), 851–878; valamint az újabb kiadást Kemper utószavával: Barthold Heinrich BROCKES, *Irdisches Vergnügen in Gott: Naturlyrik und Lehrdichtung*, szerk. Hans-Georg KEMPER (Stuttgart: Reclams UB 2015, 1999); Brockes városi polgári mentalitását megvilágítja Wolfram MAUSER, „Irdisches Vergnügen an Gott – und am Gewinn: Zu B. H. Brockes’ »Die Elbe«”, *Lessing Yearbook* 16 (1984): 151–178; Wolfram MAUSER, *Konzepte aufgeklärter Lebensführung: Literarische Kultur im frühmodernen Deutschland* (Würzburg: Königshausen und Neumann, 2000), 50–79.
 - 3 Ralph Häfner 2011-es tanulmányában a költemény megírásának idejét 1732-re teszi. [A fordító megjegyzése.] Ralph HÄFNER, „Bukolik, Physikotheologie, Antimachiavellismus: Barthold Heinrich Brockes Preislied auf den Tokayer Wein”, in *Literatur und Theologie im 18. Jahrhundert: Konfrontationen – Kontroversen – Konkurrenzen*, szerk. Hans-Edwin FRIEDRICH, Wilhelm HAEFS és Christian SOBOTH, 199–212 (Berlin–New York: De Gruyter, 2011), doi: [10.1515/9783110251296](https://doi.org/10.1515/9783110251296).
 - 4 Brockes nyilvánvalóan francia Vergilius-fordítást használt: Publius VERGILIUS MARO, *Les Œuvres De Virgile*. Traduites En Prose; Enrichies De Figures, Tables, Remarques, Commentaires, Eloges, & vie de l’Auteur. Avec Une Explication Geographique du voyage d’Enée, et de l’ancienne Italie ... Par Michel De Marolles Abbé de Villeloin (Paris: Toussaint Quinet, 1649); Hans-Georg KEMPER, Uwe K. KETELSEN és Carsten ZELLE, szerk., *Barthold Heinrich Brockes (1680–1747) im Spiegel seiner Bibliothek und Bildergalerie*, 2 köt., Wolfenbütteler Forschungen 80 (Wiesbaden: Harrassowitz, 1998), 2:491.
 - 5 A korszak jellemzését lásd Hans-Georg KEMPER, *Deutsche Lyrik der frühen Neuzeit: 5/II: Frühaufklärung* (Tübingen: Niemeyer, 1991); Hans Erich BÖDEKER, szerk., *Strukturen der deutschen Frühaufklärung*

taként kopernikuszi, természettudományi és természettudományi formában a pietizmust képviselte. Eltávolodott az antropomorf istenképtől, ami helyett absztrakt, fogalomszerű felfogást vezetett be az irodalomba. Teológiai nézeteinek fő kifejezési formája a líra lett; nagyobb terjedelmű, tanító szándékú epikus költeményeit annak az Istennek ajánlotta, aki lényegét tekintve az értelmes, szép, csodálatraméltó és az ember javát szolgáló kozmosz teremtője. Ezekben a versekben Brockes elhagyta az evangélikus ortodoxia szenvedés-, bűn- és megváltástudományát, ami akkor kisebb forradalmat jelentett. Gondolatait a saját kora nyomon követte, és elismeréssel adózott költészetének.⁶ Brockes hatalmas versgyűjteményben járta körül a teológia, a didaxis és a létértelmezés korabeli problémáit: az *Irdisches Vergnügen in Gott* [Isten földi csodálata] (1721–1748) kilenc kötete a természetben jelen lévő tárgyakat, valamint a mikro- és a makrokozmosz természetes folyamatait jelenítette meg szokatlanul érzékeny, ám kutató módon és mindenekelőtt alapos megfigyelés alapján.

A tanulmányban tárgyalt Tokaj-vers e sorozat negyedik kötetében, 1732-ben jelent meg először.⁷ Eddig egyedül Ralph Häfner szentelt egy tanulmányt a költeménynek

1680–1720, Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 168 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008); Steffen MARTUS, *Aufklärung: Das deutsche 18. Jahrhundert: Ein Epochenbild* (Berlin: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2015), 23–262.

- 6 Brockes szellemi profiljára itt csak utalni lehet. Természettudományi nézeteiről lásd az alábbi műveket: Wolfgang PHILIPP, *Das Werden der Aufklärung in theologiegeschichtlicher Sicht* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1957); Hans-Georg KEMPER, *Gottebenbildlichkeit und Naturnachahmung im Säkularisierungsprozess: Problemgeschichtliche Studien zur deutschen Lyrik in Barock und Aufklärung*, 2 köt., *Studien zur deutschen Literatur* 64–65 (Tübingen: Niemeyer, 1981); KEMPER, „Brockes, Barthold Heinrich”; KEMPER, *Deutsche Lyrik...*; Karl RICHTER, „Die Kopernikanische Wende in der Lyrik von Brockes bis Klopstock”, *Jahrbuch der Deutschen Schillergesellschaft* 12 (1968): 132–169; Sara STEBBINS, *Maxima in minimis: Zum Empirie- und Autoritätsverständnis in der physikotheologischen Literatur der Frühaufklärung*, *Mikrokosmos* 8 (Frankfurt am Main: Peter Lang, 1980); Carsten ZELLE, „Das Erhabene in der deutschen Frühaufklärung: Zum Einfluß der englischen Physikotheologie auf Barthold Heinrich Brockes’ *Irdisches Vergnügen in Gott*”, *Arcadia* 25 (1980): 224–238, doi: [10.1515/arca.1990.25.3.225](https://doi.org/10.1515/arca.1990.25.3.225); Wilhelm KÜHLMANN és Robert SEIDEL, „Askese oder Augenlust?: Sinnesvermögen und Sinnlichkeit bei Jakob Balde SJ und Barthold Heinrich Brockes”, in *Iliaster: Literatur und Naturkunde in der frühen Neuzeit: Festgabe für Joachim Telle zum 60. Geburtstag*, szerk. Wilhelm KÜHLMANN és Wolf-Dieter MÜLLER-JAHNCKE, 131–166 (Heidelberg: Manutius Verlag, 1999); Ralph HÄFNER, „Literaturgeschichte und Physikotheologie: Johann Albert Fabricius”, in STEIGER, *500 Jahre Theologie...*, 35–58, doi: [10.1515/9783110199635_35](https://doi.org/10.1515/9783110199635_35); HÄFNER, „Bukolik, Physikotheologie...”; Winfried SCHRÖDER, „Natürliche Religion und Religionskritik in der deutschen Frühaufklärung”, in BÖDEKER, *Strukturen der deutschen...*, 147–164; Franz M. EYBL, „Lyrische Inszenierung optischer Evidenz bei Spee, Greiffenberg, Brockes”, in *Religiöses Wissen in der Lyrik der Frühen Neuzeit*, szerk. Peter-André ALT és Volkhard WELS, *Episteme in Bewegung* 3, 79–94 (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2015), doi: [10.2307/j.ctvc2rkn7](https://doi.org/10.2307/j.ctvc2rkn7).
- 7 A tokajiról szóló költeményt a továbbiakban Rathje érvényes Brockes-szövegi kiadása alapján idézem: Barthold Heinrich BROCKES, *Irdisches Vergnügen in Gott: Erster und zweiter Teil*, szerk., tan. Jürgen RATHJE, *Werke*, Bd. 2.1, 2.2 (Göttingen: Wallstein Verlag, 2013); Barthold Heinrich BROCKES, *Irdisches Vergnügen in Gott: Dritter und vierter Teil*, szerk., tan. Jürgen RATHJE, *Werke*, Bd. 3 (Göttingen: Wallstein Verlag, 2014); itt Bd. 3 (2014), 592–599, a megjegyzéseket lásd 766–768. Itt a sorok oldalanként külön vannak számozva, ezt a gyakorlatot annyiban módosítottam, hogy a vers egésze folyamatosan legyen számozva, de a címsor figyelembevételével. Ezenkívül felhasználtam az 1738-as válogatásban szereplő szöveget is Barthold Heinrich BROCKES, *Auszug der vornehmsten Gedichte aus dem Irdischen Vergnügen in*

2011-ben.⁸ A vers Brockes nagyszámú alkalmi költeményének⁹ korpuszához tartozik. Amint az alcím és maga a szöveg is elárulja, a Schwarzburg-Sondershausen házból származó I. Günther türingiai fejedelem (1720–1740) „kívánságára” készült. Rövid önéletrajzában Brockes beszámolt arról is, hogy Günther 1730. március 20-án „egészen váratlanul kegyes, saját kezű írást küldött a *diplomate palatinatus* mellett, amelynek révén császári palotagróffá nevezett ki engem, és különleges kiváltságokat kegyeskedett adni”.¹⁰ 1732-ben ugyanettől a Günthertől érkezett még egy második „ajándék: pompás tokaji bor”.¹¹ Brockes később egy újabb természettudományi verssel kedveskedett a fejedelemnek: egy eklogával, amelynek címe *Hirten – Gedicht. Als der grosse und gelehrte Fürst, Günther, zu Schwartzburg, Die göttlichen Wunder, in Vermehrung des Getraides, von mir betrachtet, verlangte* [Pásztori költemény, ahogyan a nagy és tudós fejedelem, a schwarzburgi Günther kívánta az isteni csodákat a gabona általam szemlélt szaporodásában].¹²

A Tokaj-vers a kies tájon járó Beraldo (Brockes álneve, 2. sor) és a Durander nevű pásztor és földműves (16. sor) epikusán exponált találkozására és párbeszéde mentén szerveződik. A találkozást és párbeszédet részben kétszemélyes ének (pl. 57–70. sor) szakítja meg, illetve a pásztorok karéneke (vö. 115–124. sor) festi alá. Durander álarca mögött, mintegy tréfas alakban a Brockes által nagyra becsült és támogatott költőt és kiadót, Christian Friedrich Weichmann (1698–1770) ismerhetjük fel.¹³ A versben négy hosszabb, egyenként is több részből álló szekvencia különíthető el: 1. rész: 1–72. sor; 2. rész: 73–126. sor; 3. rész: 127–164. sor; 4. rész: 165–261. sor. A szerelem, a szerelmi beteljesülés, a lemondás vagy a féltékenység Theokritosz óta újra meg újra felhasznált pász-

Gott: Faksimiledruck nach der Ausgabe von 1738, tan. Dietrich BODE (Stuttgart: Metzler, 1965), különösen 413–424.

- 8 HÄFNER, „Bukolik, Physikotheologie...” a szöveg közlése nélkül. Häfner cikke alapvetően más jellegű, mint az enyém; adekvát módon és ösztönzően számol be nagyobb eszmei összefüggésekről.
- 9 Ehhez, a tokajiról szóló vers említése nélkül, lásd Uwe K. KETELSEN, „Barthold Heinrich Brockes als Gelegenheitsdichter”, in LOOSE, *Barthold Heinrich Brockes...*, 163–189.
- 10 „...ganz unverhofft ein gnädiges eigenhändiges Handschreiben, nebst einem diplomate palatinatus unvermuthet zugesandt [wurde], vigore dessen ich zum Kayserlichen Pfalzgrafen declariret und mit besondern Privilegien begnadigt worden”.
- 11 „Präsent von köstlichem Tokayer Wein”. Idézi Barthold Heinrich BROCKES, „Selbstbiographie”, szerk. J. M. LAPPENBERG, *Zeitschrift des Vereines für hamburgische Geschichte* 2 (1847): 167–229, 220, 225. Felteételezem, hogy Günther és Brockes között folyt levélváltás. Sajnos a türingiai levéltárakban végzett kutatásaim sikertelenek maradtak, nem bukkantam rá a feltételezett levelekre.
- 12 Első megjelenése 1736-ban, a gyűjtemény ötödik kötetében; utánnomás Brockesnél, kivonat BROCKES, *Auszug der vornehmsten Gedichte...*, 158–173; erről utalások EYBL, „Lyrische Inszenierung...”, 92f. Ebben a versben megint „Durander” az, aki Günther hercegnek, az ő „urának” (!), levelét továbbítja Brockesnek; a herceg eszerint még „vázlatot” is adott az általa kívánt vershez, uo., 165.
- 13 Így azonosítja Rathje kommentárja (vö. BROCKES, *Irisches Vergnügen...*, itt Bd. 3 [2014], 766–768). Vagy nem lehetne egy (persze általam nem ismert) 'Hartmann' nevű személy az, aki Günther herceg szolgálatában állt? Vö. BROCKES, *Auszug der vornehmsten Gedichte...*, 158–173; továbbá utalások EYBL, „Lyrische Inszenierung...”, 92f. Weichmannról összefoglalást ad Jürgen RATHJE, „Weichmann, Christian Friedrich”, in *Killy Literaturlexikon: Autoren und Werke des deutschsprachigen Kulturraumes*, szerk. Wilhelm KÜHLMANN, 12:206–208 (Berlin–New York: De Gruyter, 2011). Weichmann 1721-ben adta ki Brockes *Irisches Vergnügen in Gott* című művének első kötetét.

tori motívumait mellékesen ugyan, de mégis megemlíti egy szakaszban, amely címszó-szerűen összegzi ezt a hagyományt, és utal a 17. század pásztori irodalmára is (106–113. sor). Ezen a helyen a szöveg jellegzetes pásztori tevékenységeket ír le, topikusan sűrítve azokat: a fő motívumok a fák kergébe vésett feliratok, koszorúfonás, szerelmi vágy és menekülés, ének és hangszeres zene.¹⁴ Az itt említett alakok – köztük Phillis, Doris és Celadon – Honoré d’Urfé (1567–1625) híres francia pástorregényéből, az *Astrée*-ből származnak. Brockes könyvtárában megvolt az *Astrée* 1683-as párizsi kiadása, nyilvánvalóan ezt használta.¹⁵ A barátságos pásztori társaság részletes leírása helyett három himnikus-dicsőítő téma- és ábrázoláskomplexum lép az előtérbe. Az első a lenyűgöző, az összes érzéket ingerlő és jámbor ’szemlélésre’ készítő ’pompás’ természeti táj dicsérete. Ez a vers első részében jelenik meg először, ahol a két szereplő bemutatja a tájat. A visszatérés a régi irodalmi topikához nyilvánvalóvá válik az olvasó számára a „hely lebilincselő szépsége”¹⁶ megfogalmazásban (vö. továbbá a „kellemes bokor”¹⁷ szókapcsolatot).¹⁸ Mozaikszerűen állnak össze itt a hagyományos táji sajátosságok néha elég meglepő kombinációkban, mint például a „tiszta patak”,¹⁹ valamint a „durva és mere-

-
- 14 A pásztori költészetről átfogóan európai perspektívából lásd Garber különböző gazdag tartalmú publikációit (1974–2021). Klaus GARBER, *Der locus amoenus und der locus terribilis: Bild und Funktion der Natur in der deutschen Schäfer- und Landlebendichtung des 17. Jahrhunderts* (Köln–Wien: Böhlau, 1974); Klaus GARBER, szerk., *Europäische Bukolik und Georgik*, Wege der Forschung 355 (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1976); Klaus GARBER, „Bukolik”, in *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft*, szerk., Klaus WEIMAR, 1:287–291 (Berlin–New York, de Gruyter, 1997); Klaus GARBER, *Arkadien: Ein Wunschbild der europäischen Literatur* (Paderborn–München: Fink, 2009), doi: [10.30965/97833846748923](https://doi.org/10.30965/97833846748923); Klaus GARBER, *Wege in die Moderne: Historiographische, literarische und philosophische Studien aus dem Umkreis der alteuropäischen Arkadien-Utopie*, szerk. Stefan ANDERS és Axel E. WALTER (Berlin–Boston: de Gruyter, 2012), doi: [10.1515/9783110288636](https://doi.org/10.1515/9783110288636); Klaus GARBER, *Europäische Schäfer-, Landleben- und Idyllyendichtung*, (Göttingen: Wallstein Verlag, 2021). Mivel Garber az idevágó munkákban a nagy német újlatin nyelvű pásztori költészetet legfeljebb mellékesen említi, további tanulmányok céljából nyomatékosan utalok az alábbi kiemelkedő kétnyelvű és bőséges kommentárokkal ellátott kiadásokra: Simon LEMNITUS, *Fünf Eklogen*, szerk., ford. Lothar MUNDT, Frühe Neuzeit 29 (Tübingen: Niemeyer, 1996); Johannes BOCER, *Sämtliche Eklogen: Mit einer Einführung in Leben und Gesamtwerk*, szerk., ford. Lothar MUNDT, Frühe Neuzeit 46 (Tübingen: Niemeyer, 1999), doi: [10.1515/9783110946130](https://doi.org/10.1515/9783110946130); Joachim CAMERARIUS, *Eclogae / Die Eklogen*, szerk., ford. Lothar MUNDT, Eckart SCHÄFER és Christian ORTH, NeoLatina 6 (Tübingen: Narr, 2004). A Brockes által említett pásztori tevékenységek megtalálhatóak a 17. században például Georg Philipp HARSDÖRFFER és Sigmund von BIRKEN, *Pegnisisches Schäfergedicht: 1644–1645*, szerk. Klaus GARBER, Deutsche Neudrucke: Reihe Barock 8 (Tübingen 1966), doi: [10.1515/9783111333410.49](https://doi.org/10.1515/9783111333410.49); például a koszorúfonás (uo., 32.), a fába vésett feliratok (uo., 36. és másutt).
- 15 Hans-Georg KEMPER, Uwe K. KETELSEN és Carsten ZELLE, szerk., *Barthold Heinrich Brockes (1680–1747) im Spiegel seiner Bibliothek und Bildergalerie*, 2 köt., Wolfenbütteler Forschungen 80 (Wiesbaden: Harrassowitz, 1998), 2:490. A regényről összefoglalóan GARBER, *Europäische Schäfer...*, 156–158.
- 16 „...dieses Ortes Anmuth”, 14. sor.
- 17 „...ein angenehm Gebüsche”, 6. sor.
- 18 A „locus amoenus”-ről átfogóan GARBER, *Der locus amoenus...*, Zweiter Teil, 86–225, itt különösen az 5. fejezet („Der locus amoenus als Ort glücklichen ländlichen Daseins”, 199–214), korábban általánosan a „locus amoenus”-ről az idevágó „alapvető alkotóelemek” tanulságos tabulatúrájával: uo., 90f., kiegészítés uo., 94.
- 19 „...heller Bach”.

dek szirt²⁰ és a „kalásztenger”²¹ egymás mellé állításában (5–7).²² A szöveg poétikai eszközökkel ideáltipikus dízletet rajzol olyan hagyományos tájelemekből, amelyeknek semmi közük a Hamburg körüli világhoz, Brockes lakóhelyéhez.

Az antik műfaji mintákra azzal is visszautal a költő, hogy a természetben sétáló, magát a szemlélődés „örömeinek” (*Lust*) átadó Beraldo (4–8) szeretne leülni „a hűvös fűbe”.²³ Az olvasónak erről a gesztusról (a „[valahová] letelepedés motívumáról”) olyan költői megfogalmazások juthatnak eszébe, mint Vergilius harmadik eklogájának 55. sora („in molli consedimus herba”), Lucretius ötödik énekének 1392. sora („inter se prostati in gramine molli”) vagy akár a „tenero prosternit gramine corpus” (Pseudo-Vergilius, *Culex*, 69). Durander alakja felerősíti ezt a tájélményt: mint barát eljön Beraldóhoz, és magával viszi őt a tanyájára, ahol pásztorkodik (22–24). A tanyához természetesen egy hűvösséget biztosító „lugas” (*Laube*) is tartozik (47). A természet és a kultúra e harmonikus együttesét dicsőítik a pásztor szemével láttatott vidéki életet méltató sorok (27–42), amelyekben – a Vergilius-reminiszenciákon kívül (pl. *Ecl.* 1, 46–48) – a mindenekelőtt Horatiusnál (*Epod.* 2) és Vergiliusnál (*Geo.* 2, 458–460) megjelenő *laus vitae rusticae* archetipikus mintái²⁴ figyelhetők meg.²⁵ Ez itt nem az udvari élet ellen irányul, hanem – a hamburgi Brockestől figyelemre méltó módon – a város mint a „veszekedés, rágalmaszások, irigység és viszály”²⁶ (30), a „zaj” (*Lärm*) és a „hamis látszat” (*falscher Schein*) (34–35) színhelye ellen.²⁷ Brockes gondolhatott itt a különböző keresztény felekezeti áramlatok (ortodoxok, pietisták és mások) közötti éles vitákra is, amelyek Hamburgban időnként zavargásokká fajultak. A vidéki idill lehetőséget kínál arra, hogy az ember – a sztoicizmus régi formulájával szólva – „önmaga legyen” (*sein eigen seyn*, 32, 36), és egyben hangoztatja a Brockest is megindító áhítatnak az isteni „nagy Teremtő”²⁸ iránt, akit a vers

20 „...ein schroff- und steiler Fels”.

21 „Aehren-Meer”.

22 Az „Aehren-Meer” németül szokatlan, magyarul viszont ismert toposz. [A fordító megjegyzése.]

23 „...ins kühle Gras”, 13. sor.

24 A „laus vitae rusticae” kifejezés szó szerint a falusi élet dicséretét jelenti. Horatius és Vergilius idejében ismert toposzról van szó, amelynek történetéről szinte semmit nem tudunk. Felbukkan Lucretiusnál, majd Horatiusnál és Vergiliusnál is. Lucretiusnál a kényelmes városi élet hamis értékei vannak szembeállítva a vidéki élet valódi értékeivel. Horatius és Vergilius felfogása Lucretiuséhoz hasonló. [A fordító megjegyzése.]

25 Erről átfogóan és továbbra is érvényes módon Anke-Marie LOHMEYER, *Beatus ille: Studien zum „Lob des Landlebens” in der Literatur des absolutistischen Zeitalters*, Hermaea N. F. 44 (Tübingen: Niemeyer, 1981); a prototípusokról Horatiusnál és Vergiliusnál meglehetősen tömören GARBER, *Europäische Schäfer-...*, 44–51; kifejezetten Vergiliusról továbbra is mintaszerűek Klingner elemzése: Friedrich KLINGNER, „Über das Lob des Landlebens in Virgils Georgica”, *Hermes* 66 (1931): 159–189; Friedrich KLINGNER, *Virgil: Bucolica, Georgica, Aeneis* (Zürich–Stuttgart: Artemis Verlag, 1967), 265–277.

26 „Zanck, Verleumdungen, Neid und Streit”.

27 Brockes távol tartotta magát a hamburgi társadalmi küzdelmekről, mivel nagyon szkeptikus volt jó néhány bevett dogmával kapcsolatban; erről Ernst FISCHER, „Brockes’ didaktische Poesie als Medium der Orthodoxiekritik. Oder: Ursprünge der Aufklärung in Deutschland”, in *Beiträge zu Komparatistik und Sozialgeschichte der Literatur: Festschrift für Alberto Martino*, szerk. Norbert BACHLEITNER, Alfred NOE és Hans-Gert ROLOFF (Amsterdam–Atlanta, GA: Rodopi, 1997), 657–681, doi: [10.1163/9789004489288_027](https://doi.org/10.1163/9789004489288_027).

28 „...grosser Schöpfer”, 39–40.

később a tokaji teremtmőjének nevez (247–249). Az erkölcsi feddhetetlenség és a békesség összekapcsolódik a „becsületesség” (*Redlichkeit*) ősrégi német polgári erényének fogalmával (42); ezt követően a boldog (40), örömteli (56) és elégedett (59, 78) Beraldo három sorban (61–63) idézett dalt énekel a bor dicséretére. Ez a versbetét átvétel a költő *Der Herbst* [Az őszi] című korábbi kantatájából.²⁹ A sikeres, erkölcsi tisztességet, mértékletes élvezetet és egyéni boldogságot egyesítő, a közös éneklés által (64–70) szimbolizált együttélés utópiájához hozzátartozik a lemondás az asztali fényűzésről és a tudatosan egyszerű, „minden pompa nélküli” (51) vendéglátás is.

A vidéki zsánerkép, amely a pásztorköltészetnek és a panegirisz műfajának ötvözetében az antikvitás óta ismert,³⁰ a második részben (73–126) – udvarellenes támadások nélkül – kiegészül a két szereplő által mondott dicsérettel a „nagy Günther”³¹ fejedelméről. Günther a szöveg a béke erényes, bölcs, igazságos és művészetkedvelő fejedelmeként ábrázolja, „nagy pásztor”-ként,³² aki Beraldót „dalai” iránti nagybecsülésével rendkívül „elbűvölte”³³. Eszerint tehát Günther az, aki – bár költeményeit szerette, sőt énekelte – nem közvetlenül, hanem Duranderen keresztül kéri fel Beraldót, hogy „tehetsége szerint énekelje meg”³⁴ a tokaji bor dicsőségét a Teremtő dicséretére. Ráadásul „mivel ebből a mustból különben a pásztorok ritkán isznak”,³⁵ vagyis egyfajta különleges inspirációként, Günther a magyar „kincs”-ből (*Schatz*) egy „szép hordót” (*schönes Faß*, 91.) küldött Beraldónak. Brockes magában a versben megjátszott szerénységgel felhívja az olvasó figyelmét a fejedelméről mondott dicséretnek és a tokaji bor dicséretének párhuzamos kombinációjára:

[...] ha mindjárt egyáltalán nem is könnyű számára, | Hanem rendkívül nehéz, és csaknem olyan nehéznek tűnik, | Minden borok királyáról valami méltót előadni, | Mint minden fejedelmek kivonatának, Günthernek dicsőségéről eleget mondani.³⁶

A vers harmadik része (127–162. sor) a megérkezést írja le a növényekkel benőtt „hüvös” barlangba (*kühl*, 133). Ebben található elrejtve az adományozó címerével (143) ellátott tokaji boros hordó. Üregek és barlangok elvileg illenek a kies tájba,³⁷ de nem

29 Megjelent 1721-ben az *Irdisches Vergnügen in Gott* első részkötetében; lásd BROCKES, *Irdisches Vergnügen...*, itt Band 2.1 (2013), 202–214, az itt szereplő idézet 211.

30 Gondoljunk Ptolemaiosz magasztalására a Theokritosz-korpuszban (17. idill), Vergilius negyedik eklogájára vagy a császárkori költő, Calpurnius Siculus első eklogájára (a fiatal Nero dicséretével; keletkezett Kr. u. 54 körül). A személyekről szóló dicséret számos 17. századi példáját kitűnően lehet tanulmányozni: HARSDÖRFFER és BIRKEN, *Pegnesisches Schäfergedicht...*

31 „...der grosse Günther”, 73, 97.

32 „...großer Hirt”, 100. sor.

33 „...entzucket [hat]”, 97. sor.

34 „...nach Vermögen zu besingen”, 85–88. sor.

35 „...da dieser Most sonst die Schäfer selten träncket”, 90. sor.

36 „[...] ob es ihm gleich gar nicht leicht, | Sondern voller Schwierigkeit, und fast ja so schwehr bedeuht, | Von dem König aller Weine etwas würdigs vorzutragen, | Als vom Auszug aller Fürsten, Günthers Ruhme, gnug zu sagen.” 101–104. sor.

37 Paradigmatikusan már Vergiliusnál, *Ecl.* 1,75.

tartoznak hozzá Hamburg környékéhez, ahol „meredek hegy” (*steile[r] Berg*, 127) nem található, és szinte soha nem történik meg, hogy „a Szíriusz mezőt és erdőt lángra gyújtott”.³⁸ Brockes valószínűleg egyfajta délvidéki természetes borospincére gondol, esetleg Günther herceg borospincéjére a türingiai hegyekben. Úgy tűnik fel, hogy az „árkádiai” táj pásztori és költői elemeiből építkezik a műben, és nem a saját hamburgi díszkertjét (*Lustgarten*)³⁹ írja le, ahogy azt más költeményeiben tette. A pásztorköltők kóstolgtatják a magyar szőlőnedűt, és rendkívüli „gyönyört” (*Lust*, 161) vált ki bennük annak íze. Brockes súlyt helyez arra, hogy a borkóstolás különböző fázisait és hatásait a lehető legpontosabban öntse szavakba (152–162): az illat élvezetét az orral, a „csücsörített ajkakkal”⁴⁰ történő szürsölést, az aroma felszívódását az ínyn és a bor „cuppogó” (*schmatzend*) lenyelését. A „balzsam” (*Balsam*, 153) hatását az ember „egész lényére” (*ganzes Wesen*), így az „agyára” (*Gehirn*) (158, 153) is a dicsérő igék hangsúlyos, aszindetikus halmozásával fejezi ki. A poétikai eszköz itt az egy-egy anaforával megjelölt, kétszer háromtagú igecsoport: „őt elégedetté tette, meghatotta, felvidította, neki örömet okozott, őt felfrissítette, felüdítette”.⁴¹

Ehhez kapcsolódik a vers negyedik részében (164–261. sor) a szövegen belüli harmadik himnusz, a tokaji bor részletes dicsérete. A dicséret az utolsó három verscsoportban Isten, a „nagy adományozó”⁴² dicsőítésében csúcsonyúl ki, aki „a tokaji szőlő nedvébe szellemi tüzet oltott”.⁴³ A tokaji élvezete tehát a teremtő Isten jótetteiben való részesülés, amely a testet, de a „szellemet” (*Geist*, 241) és a „lelket” (*Seele*, 258) is magával ragadja. A szöveg itt szinte epifániai (197, 241. sortól kezdődő rész!) magasságba emelkedik. A vers kulcsfontosságú pontján Beraldo egészen annak az értékes italnak a hatása alá kerül, amelyet a himnusz dicsőít, és amelyet ezt a lelkesült és lelkesítő himnuszt lelki és testi vonatkozásban, tehát pszichoszomatikusan egyáltalán lehetővé teszi, motiválja és ösztönzi. Az „ének” performatív módon, az ivás élvezetének növekedésével párhuzamosan bontakozik ki, amint megfigyelhető például a 197–198. sorban: „Hogy érzem magam, nemes folyadék, te örömtűz-forrás, | Úgy érzem, különben nem látható fényt látok benned”.⁴⁴ Ugyanez figyelhető meg az ivás nyomán született „felfedezések”-ben (*Entdeckungen*, 178) és a kísérő reflexióban is: „Még többet! továbbsietek. Gondolkodom”.⁴⁵

Brockes itt „áriák” és „recitativók” keverékét használja kantátaszerű verseire támaszkodva. Két, tipográfiaailag is elkülönített strófikus versegység (163–168; 208–213. sor) ellentétet alkot az eltérő hosszúságú, páros vagy ölelkező rímkapcsolatokkal ellátott jambikus sorokkal. Számos formai, kompozíciós és gondolati-diszkurzív finomság

38 „Sirius Feld und Wald in Flammen setzte”, 135. sor.

39 Erről Ralph HÄFNER, „Barthold Heinrich Brockes und die Imagination des Lustgartens in der Frühaufklärung”, *Aufklärung* 26 (2014): 335–352.

40 „...mit gespitzten Lippen”.

41 „...ihn vergnügte, rührt’, ergetzt’, ihn erfreut’, erfrischt’, erquickte”, 158. sor.

42 „...grosser Geber”, 246. sor; de az első strófában előkészítve, 169. sortól.

43 „...dem Tokayer Reben-Safft | ein geistig Feuer eingesencket”, 253–254.

44 „Wie wird mir, edles Naß, du Freudenfeuers-Quelle, | Ich fühl’, ich seh’ in dir ein sonst nicht sichtbar Licht”.

45 „Noch mehr! ich eile fort. Ich dencke”, 214. sor.

figyelhető meg itt, és emelhető ki legalább példaként. A két énekstrófa tudatos formai ellentétéről tanúskodik. Az ének első versszaka trochaikus sorokból áll, és figyelemre méltó muzikalitásával nyugöz le (164. sor „Balsam-Labsal” [„balsam-elixír”]; 168. sor „heisset – bleibet” [„neveztetik” – „marad”). Itt, akárcsak az egész versben Brockes törekszik a retorikai változatosságra, és például anaforikus megfeleléseket alkalmaz: „heisset – himmlisch” (168); „ergetzt, erquickt, erfrischt” (153, 191); „rührt – reiner” (210). Az utolsó sor kivételével ez a strófa a nominális aposztrófék szinte izgatott, patetikus halmozására összpontosít, míg a második énekstrófa jambikus lejtésű, és szóban kifejezett érzéseket és lelki folyamatokat foglal össze. Az ivás folyamatát a szövegben újra meg újra rögzítő sorok mellett, eltekintve a zárórész említett istendicsőítésétől, három himnikus diszkurzus különíthető el a versben. Ezek a következők:

1. A tokaji érzékszervekkel megtapasztalható külső tulajdonságai, egyedi ízének jellemzői és előnyei: „Ez más borban nincs meg.”⁴⁶ Részben precíz metaforikával, melynek használatát maga a szöveg mintegy metatextuálisan jelzi (174. sortól), Brockes a bor „színét és ragyogását” (*Farben und den Glantz*) hasonlítja a napfény által beragyogott hajnali harmathoz⁴⁷, korábban pedig az „olvadt topáz”-hoz (*geschmoltzenen Topas* 148. sor).⁴⁸ Ezzel párhuzamosan a tokaji ízének sajátosságai különböző árnyalatok harmóniájában jelennek meg (176–181), és olyan attribútumokban fejeződnek ki, mint „édes-savanykás, kellemes, enyhe, sima, szelíd, lágú És mégis áthatóan éles / csípős egyidejűleg!”⁴⁹ A (kalóriában gazdag) tokaji élvezete révén el lehet hinni, hogy ez a bor egyszerre oltja a szomjat és az éhséget, azaz képes (Brockes óvatos megfogalmazásában: egy „pogány” (*Heyde*) szájában) „Ceres Bacchusszal eljegyezni”.⁵⁰

2. A tokaji széles körű táplálkozási és terápiás, a lélek és a test esetében egyaránt jótékonyan érvényesülő tulajdonságai, amelyek „orvosság”-ként (*Arzteney*, 196) hatnak. Ennek kulcsfogalmai a „balsam” (*Balsam*, 153, 163)⁵¹ és az „íható arany” (*trinckbar Gold* 169) kifejezések;⁵² az „Auszug” terminusnak („kivonat, extraktum” értelemben, 176) is összetéveszthetetlen farmakológiai, itt inkább galenikus konnotációja van. A különle-

46 „Dieß hat kein anderer Wein.”, 181. sor.

47 „...vom Sonnen-Licht bestrahlten Morgen-Thau”, 172. sor.

48 A tokaji dicséretének toposzához tanulságos: Orsolya LÉNÁRT, „Der Tokajer als Motiv der deutschsprachigen Literatur des Königreichs Ungarn in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts im Spannungsfeld der deutschen und ungarischen Poesie”, in *Ungarn als Gegenstand und Problem der fiktionalen Literatur: ca. 1550–2000*, szerk. Wilhelm KÜHLMANN, Gábor TÜSKÉS, Réka LENGYEL és Ladislaus LUDESCHER, 257–270 (Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2021).

49 „...süß-säurlich, lieblich, lind, glatt, sanft, weich und doch durchdringend scharf zugleich”, 175, 179–81. sor.

50 „Ceres mit Bacchus zu vermählen”, 184–187.

51 Mintaszerű a Gerhard Dornnál található definíció: Gerhard DORN, *Dictionarium Theophrasti Paracelsi* (Frankfurt am Main: 1584), 23. „Internus [balsamus] [...], in humano corpore, temperatissima quaedam est substantia sal liquoris, quod à putrefactione [...] praeservat humana corpora.”

52 Ezek a hermetikus-paracelsusi hagyományból származnak, az íható arany az „aurum potabile”, a tiszteltre méltó csodaszer. Erről összefoglalóan ír Lawrence M. PRINCIPE, „Aurum Potabile: Trinkgold”, in *Alchemie: Lexikon einer hermetischen Wissenschaft*, szerk. Claus PRIESNER és Karin FIGALA (München: Beck, 1998), 66.

ges bor (192–227) könnyed és kellemes hatásai, köztük a vérkeringésre⁵³ gyakorolt is, abban állnak – ha nem iszunk belőle túl sokat (ettől óv a 228–236. sor) –, hogy egyrészt mint fény a ködben (a felvilágosodás metaforája⁵⁴) elúszik a melakórt (azaz a melankóliát), a kedvetlenséget, a gyanakvást és a félelmet az emberektől (198. sortól). Másrészt felébresztenek és erősítenek több pozitív érzést, mint a „Bizalom, bátorság, nagylelkűség és a csaknem elhunyt felebaráti szeretet szép készítményei”.⁵⁵ A beszélő én úgy érzi, mintha kicserélték volna (207); nemcsak boldogságot, vidámságot és örömet érez (211–215), hanem szellemi erőt is, valamint eltelik olyan erényekkel, mint például a „becsületesség”, amelyek a sikeres életvitel, az élet- és problémamegoldás zálogai (216–218). Ezt nyomatékosítja az emfatikus felkiáltás, amelyet a bor hatása alatt a beszélő én kétszer megismétel a 220. sorban: „Nem, nem! Igen, igen! Bizonyos.”⁵⁶ Brockes dönt a tokaji szkeptikusai és tisztelői között, és ismét hangsúlyozza a megszabadulást kétségtől, gyanakvástól, gyűlöletől és aggodalomtól (221–223), hogy az ember újra bízhatson az „emberszeretet és méltányosság”⁵⁷ maradékában, amelyek egyébként „elrejtve, egészen elrejtőzve, elburkolva és elfedve”⁵⁸ voltak. Brockesnél a tokaji, ha megfelelő módon fogyasztják, ebben az értelemben hatalmas morális, valamint egyéniség- és társadalomlélektani jelentőségre tesz szert az emberi érzelmek, érzések és szenvedélyek kezelésében. A költemény egyértelműen a pásztori műfajhoz sorolható, amennyiben a műfaj és a vers egyaránt a békés és boldog együttélés utópisztikus vízióját sugározza.

3. A tokaji dicséretének eddig felvázolt részei láttán csaknem elkerülhette a figyelmet, hogy a részek metszéspontjában egy rövid, harmadik makariszmosz⁵⁹ helyezkedik el. Ez nem más, mint a tokajit készítő országnak a dicsérete, amelyről Brockes nem sokat tudhatott. Magyarország dicsérete ezzel a szöveghellyel válik teljessé, ezért ennek idézésével (187–189) zárom az elemzést:

Boldog ország, ahol, az Ég jósága révén,
A nemes szőlőtőkék édes gyermekei
Ilyen kellemes, kívánatos italt adnak nekünk.⁶⁰

53 „...circkelndes Geblüte”, „keringő vér”, 190.

54 A 198. sortól; vö. továbbá 221. sor és 228. sortól.

55 „Vertraulichkeit, Muth, Großmuth, holde Triebe Der fast erstorb'nen Nächsten-Liebe”, 203. sortól.

56 „Nein, nein! Ja, ja! Es ist gewiß.”

57 „Menschen-Lieb und Billigkeit”.

58 „...verborgen” és „gantz versteckt, | Verhüllt gewesen und verdeckt”, 225–228.

59 A szó jelentése: 'boldognak mondas'. Ismert műfaj a *Bibliában*, például a *Példabeszédek Könyvében* (3,13; 8,32; 8,34). Többször előfordul Jézus hegyi beszédében és az ógörög irodalomban. [A fordító megjegyzése.]

60 Beglücktes Land, wo, durch des Himmels Güte,

Die süßen Kinder edler Reben

Ein solches liebliches erwünscht Getränk uns geben.

Függelék

1.

Barthold Heinrich Brockes

Das herrliche Geschöpf Des Tockayer-Weins,

in einem Hirten-Gedichte, auf Gnädigstes Verlangen Des Durchlauchtigsten Fürsten
und Herrn, Herrn Günthers, Fürsten zu Schwarzburg etc. etc. etc.

Unter dick belaubten Zweigen hoher Linden, schlanker Buchen,
Ging Beraldo, kühle Schatten bey der schwülen Luftt zu suchen,
Weil er fast den gantzen Morgen, der Geschöpfe Schmuck und Pracht,
Auf den Hügeln, in den Thälern, zu betrachten zugebracht.
5 Bald hatt' ihm ein heller Bach, der auf glatten Kieseln eilet,
Bald ein schroff- und steiler Fels, bald ein angenehm Gebüsche,
Bald ein wallend Aehren-Meer, durch sein liebliches Gezische,
Bald der leichten Vögel Zwitschern, eine sanfte Lust ertheilet.

10 Nah' an einer hohen Eichen, die des nahen Berges Gipfel
Fast an Höh' zu trotzen schien, dessen Blätter-reicher Wipfel,
So mit Eicheln, wie der Stamm mit des Moosses Sammet, pranget,
War er, mit beschwitzter Stirn, schrittlings eben angelanget.
Eben war er im Begriff sich ins kühle Gras zu setzen,
15 Um an dieses Ortes Anmuth sich aufs neue zu ergetzen,
Als er ungefehr im Grunde, nahe bey sich, rechter Hand,
Seinen liebsten Freund, Durander, wie er bey der Heerde stand,
Er auch ihn zugleich erblickte: Der denn schnell gelauffen kam,
Und mit diesen süssen Worten ihn liebkosend mit sich nahm:

20 Eben find' ich dich zu recht, liebster Freund, verschiedne Sachen,
Die sich jüngst mit deinen Liedern zugetragen, kund zu machen.
Aber weil du warm und müde, wirst du dich fürher bequemen,
Frische Milch bey mir zu trincken, und mit mir fürlieb zu nehmen.
Was Teich, Haus und Stall vermag, will ich mit Vergnügen geben.
25 Wohl, sprach gleich Beraldo lächelnd, ich will mit. Drauf gingen sie
Bald durch Ziegen, Pferd' und Schaafe, bald durch das gehörnte Vieh.
Unter Weges fiel die Rede auf das Land- und Schäfer-Leben.

„Wie glücklich, sprach Beraldo, leben wir
„In dieses lieblichen Gefildes Lust-Revier,
30 „Entfernt vom Städtischen beschwerlichen Getümmel,
„Für Zanck, Verleumdungen, für Neid und Streit verborgen,
„In einer süssen Ruh', als wie im irdschen Himmel!
„In Städten kann man nicht sein eigen seyn:

35 „Ein steter Lärm, der Wohlstand, Nahrungs-Sorgen,
„Die rauben uns uns selbst, verwirren unsre Geister,
„Und blenden uns mit falschem Schein.
„Hingegen auf dem Land' ist man sein eigener Meister:
„Man kann, in Fried' und Ruh, auf sich allein gedencken,
40 „Und seinen Geist, durch das Geschöpf ergetzt,
„In Andacht-voller Lust, zum grossen Schöpfer lencken.
„Hier kann man, ohne Schaam (ein Glücke, das nicht klein)
„Verträglich, tugendhaft, voll Ehr-Furcht gegen GOtt,
„Und, sonder Schande, redlich seyn.

45 Mit dergleichen Unterredung kürztzen sie den Weg, und kamen
Weil sie ohne dieß mit Fleiß den bekannten Fuß-Steig nahmen,
Bald, und eh' sie sichs versah'n, mit nicht gar geschwinden Schritten,
Voll gelassenen Vergnügens, zu Duranders kühlen Hütten:
Traten in die grüne Laube, die bereits vor manchem Jahr
Aus sechs schlancken Linden-Bäumen artig zugerichtet war.
50 Diese Laube war ein künstlich dicht geflocht'nes Blätter-Zelt,
Wodurch, auch im heissen Mittag, der geringste Strahl nicht fällt.

Eben ward der Tisch gedeckt, und es ward, ohn' alle Pracht,
Sonder Porcellain und Silber, doch sehr nett und rein zu Tische,
Abgekühlte fette Milch, eben selbst gefang'ne Fische,
55 Ein gebratnes junges Lämmchen, auch recht schönes Obst, gebracht.
Ein beschäumter kühler Wein ward, nachdem das Glas geschwencket,
So zum Durst, als zum Vergnügen, mehr als einmahl eingeschencket,
Mehr als einmahl ausgeleert. Da Beraldo denn mit Lust,
Sein gewohntes Tafel-Liedchen, aus der recht zufriednen Brust,
60 Und mit recht zufriednem Geist, so, daß Feld und Wald erklang,
Bey der hellen Feld-Schallmey, wie er öfters pflegte, sang:

Wunder-voller Saft der Reben,
Süsser Unmuths-Gegen-Gift!
Unsers Lebens halbes Leben etc.

65 Ob nun gleich dadurch Durander eingenommen, recht vergnügt,
Und sich, durch den muntern Ton, innig so gerühret fühlte,
Daß er zu Beraldo Stimme dann und wann die seine fügt,
Bald mit einem halben Vers, so wie er ihn schnell behielte,
Bald mit einem sanften Sumsen den beliebten Ton verstärckte,
70 Uebrigens mit Haupt und Fuß ämsiglich den Tact bemerkte;
Unterbrach er doch zuletzt den Gesang; sprang auf, und sprach:
Folge doch, geliebter Bruder, mir, wohin ich gehe, nach.
Denn nunmehr muß ich dir, was ich sagen wollt', entdecken:

75 Weist du, daß der grosse Günther, dessen fettes Land und Wiesen
Weiter, als die andern Wiesen aller Schäfer, sich erstrecken,
Der mit einem güldnen Stabe die nicht zählbar'n Heerden weidet,
Den die Fürstliche Gebuhrt, doch noch mehr der Tugend Glantz,
Und der Weisheit strahlend Licht von uns allen unterscheidet;
Deine Lieder lieset. *Ber.* Was? Den, mit Recht, der Purpur kleidet?
80 Dessen Geist von Wissenschaft, Ehr' und Glück zum Sitz erwählet?
Dem nicht nur die fetten Heerden, selbst die Schäfer, unterthan?
Günther, welcher Kayser selbst unter Seinen Ahnen zehlet,
Lieset meine Lieder? *Dur.* Ja, und Er preis't sie andern an,
Singt sie selber (ob Er gleich selbst, daß es ein Wunder, singet)
85 Ja, Er hat, da die Natur meist das, was von dir erklinget;
Gestern noch mir dieß von dir zu erlangen aufgetragen,
Daß du, so wie andre Dinge, der Tockayer Reben-Saft,
Dem zum Ruhm, der dieses Wunder schafft, so wie er alles schafft,
Nach Vermögen möchtest besingen. Und, daß es gelingen möchte,
90 Wann dein reger Geist vielleicht selbst gerührt, noch besser dächte;
Hat er mir, da dieser Most sonst die Schäfer selten träncket,
Voll von diesem süßen Tranck ein sehr schönes Faß geschencket.
Komm, beschau es selbst. Der Fels, den du aus dem Busche dort,
Meist beschattet, ragen siehst, hegt in seiner kühlen Höhle
95 Diesen meinen feuchten Schatz. Wie, nach einer dürrn Zeit,
Wenn ein lang- und sanfter Regen das versengte Gras erquicket,
Sich so Schaf als Hirten freuen; Also ward Beraldo Seele,
Durch des grossen Günthers Beyfall seiner Lieder, fast entzückt:
Folgt' auch gleich Duranders Schritten mit besondrer Munterkeit,
100 Weniger aus Neu-Begier, oder seinen Durst zu stillen,
Als des grossen Hirten Wollen desto schneller zu erfüllen,
Seiner Schuldigkeit gemäß, ob es ihm gleich gar nicht leicht,
Sondern voller Schwierigkeit, und fast ja so schwehr bedeuht,
Von dem König aller Weine etwas würdigs vorzutragen,
105 Als vom Auszug aller Fürsten, Günthers Ruhme, gnug zu sagen.

Unter Weges sahen sie, wie der Hirten muntre Schaar
Hier mit melcken, dort mit scheren ihrer Heerden ämsig war,
Da saß einer, der den Namen Phillis, mit verschränckten Zügen,
In ein junges Bäumchen schnitte. Dort satzt' einer einen Crantz,
110 Den er alleweil gebunden, mit vereinigte Vergnügen,
Seiner holden Doris auf. Jener sucht', in einem Tantz,
Stärcke, Fertigkeit und Liebe seiner Silvia zu zeigen,
Welche, gleichfalls leicht von Füßen, Seladon zu fliehen schien,
Doch nur, üm mit grösserm Eifer Seladon ihr nach zu ziehn.
115 Celimandern hörten sie flöten: Selimantes geigen.

An den allermeisten Orten ward von Alten und von Jungen,
Zu des Ober-Hirten Ruhm, viel geredet, viel gesungen.
Oft erschallte Feld und Wald von verschiednen Wechsel-Chören,
Und die allermeisten liessen anders nichts fast von sich hören:
120 Als: Der grosse Günther lebe, nebst der holden Albertinen,
Unter denen unsre Wiesen, in erwünschtem Friede, grünen!

Unsre Wandrer hörten dieß voll Vergnügen, ja sie fiengen,
Bald bey diesem, bald bey jenem frohen Chor, mit an zu singen:
Lebe, grosser Günther, lebe, nebst der holden Albertinen,
125 Unter denen Wald und Wiesen, in erwünschtem Friede, grünen!
Endlich waren sie darüber da, wo sie sich vorgenommen,
Bey dem dick bebüschten Felsen, unvermuthet angekommen.

An des steilen Berges Fuß öffnet ihren weiten Mund
Eine fast verwachsne Höle. Deren Eingang, wie die Schooß,
130 Viele Sträucher, wilder Flieder, zähes Epheu, weiches Mooß,
Und zumahl ein hoher Ulm-Baum, welcher an der Oeffnung stund,
Schwärtzt und schmücket, füllt und deckt. Dieser Hölen harte Seiten
Waren fast an allen Orten, durch den scharfen Zahn der Zeiten,
Durchgelöchert und zernagt. Hier war es beständig kühl,
135 Weil kein warmer Sonnen-Strahl in die Oeffnung iemahls, fiel.
So daß, wenn auch Sirius Feld und Wald in Flammen setzte,
Doch ein angenehmer Schauer den, der in sie trat, ergetzte.

Hier nun sahen sie gar bald, schon von weitem, mit Vergnügen,
Bey dem Lichte, das von oben durch gespalt'ne Felsen drung,
140 Und wodurch das Schimmer-Licht allgemeiner Dämmerung
Sich an diesem Ort verlohr, das gesuchte Fäßchen liegen.
Es war aus dermassen zierlich von Figur und netten Stäben,
Mit gantz frisch bewundnen Reiffen, mehr geziert fast, als versehn.
Etwas Schnitz-Werck sah' man oben, von geschlungnem Laub von Reben,
145 Und in ihnen, halb erhoben, Günthers Fürstlich Wapen stehn.

Alsobald ergriff Durander ein Crystallen-Glas, so ihm
Auch dabey geschencket war, schwenckt' es in der klaren Fluth,
Die, von Felsen abgetröpfelt, endlich im Behälter ruht,
Den sie ihr selbst ausgehölet: Und ließ aus dem schönen Faß
150 Ein, geschmolzenem Topase fast an Farben ähnlichs, Naß
In den Becher schäumend rinnen. Wie er nun gefüllet war,
Reichet' er ihn gleich Beraldo, mit vergnügtem lächeln, dar.

Kaum hatt' er es angenommen, als er das beschäumte Glas
Vor die Nase schwebend hielte, da denn gleich dieß süsse Naß,
155 Wie ein Balsam, sein Gehirn gantz erfüllt' und so ergetzte,
Daß an die gespitzten Lippen er es, ohne zögern, setzte,
Sanfte schlurft', und an den Gaum mit der Zungen Spitz' es drückte,
Schmatzend abzog; wodurch sich eine Lust auf ihn ergoß,
Die in einem Augenblick durch sein gantzes Wesen floß,
160 Ihn vergnügte, rührt', ergetzt', ihn erfreut', erfrischt', erquickte;
So daß er, halb ausser sich, zu des grossen Schöpfers Ehren,
Dieses sein Geschöpf besang. Und nachdem ers oft geschmecket,
Und darin doch immer mehr Wunder in der Lust entdeckt;
Ließ er, voll Zufriedenheit, die Gedancken von sich hören:

*

* *

165 Balsam des Lebens! Labsal der Seele!
 Fließende Flamme, voll reizender Kraft!
 Schmerzen und Traurigkeit linderndes Oele!
 Quelle der Anmuth! begeisterter Saft!
 Edler Tockayer, dein holdes Geträncke
170 Heisset und bleibet ein himmlisch Geschenke!

Indem ich dein beschäumt und trinckbar Gold beschau,
So kommt es mir
Nicht anders für,
Als ein vom Sonnen-Licht bestrahlter Morgen-Thau,
175 In welchem sich von allen Edel-Steinen
Die Farben und der Glantz vereinen.
Wann ich dein wohl gemischt süß-säurlich Wesen schmecke;
Daucht mich, daß ich den Auszug recht in dir
Von allen dem, was lieblich schmeckt, entdecke.

180 Wie ist dein lind' und ölicht Wesen
So lieblich glatt, so sanft, so weich,
Und doch durchdringend scharf zugleich!
Dieß hat kein anderer Wein. Es scheint,
Ob wär' in dir zugleich die Nahrungs-Kraft vereint.
185 Man glaubt, wann uns den Mund die fetten Tropfen füllen,
Nicht nur den Durst, den Hunger auch zu stillen,
Ein Heyde würde dieß gewiß von dir erzählen:
In dir scheint Ceres sich mit Bachus zu vermählen.

190 Beglücktes Land, wo, durch des Himmels Güte,
Die süßen Kinder edler Reben
Ein solches liebliches erwünscht Getränck uns geben,
Das unser circkelndes Geblüte,
Dadurch ergetzt, erquickt, erfrischt,
Sich leicht und gern mit diesem Saft mischt,
195 Der Tages unsre Lust, des Nachts die Ruhe mehrt,
Und dessen holdes Feur der Sorgen Duft verzehrt,
Ja uns so gar ein' Artzeney gewehrt.

Wie wird mir? edles Naß, du Freuden-Feuers Quelle,
Ich fühl', ich seh' in dir ein sonst nicht sichtbar Licht,
200 Das durch des Schwermuths Duft und Unmuths-Nebel bricht.
Der Argwohn, nebst der Furcht, der Menschen Plage-Geister,
Sind durch dich weggejagt. Du machst, an ihrer Stelle,
Dich aller meiner Sinnen Meister.
Es wird in meiner Seelen helle.
205 Vertraulichkeit, Muth, Großmuth, holde Triebe
Der fast erstorb'nen Nächsten-Liebe
Verziehen mein Gemüth, beherrschen meinen Sinn.
Kaum bin ich mehr derselbe, der ich bin.

Ein Etwas, welches ich empfinde,
210 Ist süß, ist lieblich, ist gelinde:
Mich rührt ein reiner Anmuths-Strahl.
Es wallt mein fröhliches Geblüte
Und mein erheitertes Gemüthe
Ist reg' und ruhig auf einmahl.

215 Noch mehr! ich eile fort. Ich dencke:
Woher kommt diese Lust? Wie können Reben
Mir Tugenden, die ich nicht hatte, geben?
Vermag ihr Saft
In mir der Redlichkeit und des Verstandes Kraft
220 Zu mehren, zu erheben?
Nein, nein! Ja, ja! Es ist gewiß:
Gleich itzt verlässet mich des Zweifels Finsterniß.
Du zeigest, da durch dich der Argwohn uns verlässt,
Zusammt der Brut der Furcht, des Hasses und der Sorgen,
225 Daß noch in unsrer Brust ein Rest
Von Menschen-Lieb' und Billigkeit verborgen,
Die durch Gewohnheit gantz versteckt,
Verhüllt gewesen und verdeckt.

Wie aber in der Luft der Sonnen Licht
230 Der Wolcken Duft zertheilt: Jedoch derselben Hitze,
(Wenn sie zu starck) uns brennt: So ist bey dieser Gluth,
Die Uebermaasse auch nicht gut,
Die Maasse nöthig, heilsam, nütze.
Drum dencke, wer ihn trinckt, aus Danckbarkeit dabey,
235 Daß Uebermaass' uns untersaget,
Daß Maass' absonderlich Dem, Der ihn giebt, behaget;
Ja daß sie noch die Lust zu mehren dienlich sey.

So trinck' ich nur noch eins. Wie Wunder-süß,
Wie angenehm, wie sanft ist dieß!
240 Wie lieblich beissend, wie verschiedlich
Ist der verbundene Geschmack, wie niedlich!

Der, durch den süssen Druck, gerührte Geist verspüret,
Vernimmt und mercket gleichsam hie,
Im Wohlgeschmack, eine Harmonie,
245 Die ihm sehr angenehm, und die ihn allgemach,
Denckt er der Anmuth nur vernünftig nach;
In seiner Lust, zum grossen Geber führet.

Ich sehe, mit vergnügten Blicken,
Ich schmecke, gleichsam mit Entzücken,
250 Wie freundlich GOTT, der alles schafft.

Aus Seinem selgen Wollust-Meer
Hat Er ein Tröpfchen Seiner Kraft
In unsern Sinn herab gelencket,
Und dem Tockayer Reben-Safft
255 Ein geistig Feuer eingesencket.
Hieraus nun fließt zu Seiner Ehr':

Da eine solche süsse Gluth,
Die selbst die Seele kann ergetzen,
Ja nicht von ungefehr in diesem Saffte ruht;
260 Was muß, in Seinen ewgen Schätzen,
Um seine Creatur zu laben
Der Schöpfer nicht für Kräfte haben!

Barthold Heinrich Brockes

***A tokaji bor csodálatos hatása,
egy pásztori költeményben előadva,
a főméltóságú Günther úrnak,
Schwarzburg stb. stb. fejedelmének
kívánságára***

Hol karcsú bükk és magas hárs tár ki sűrű lombú szárnyat,
Megy Beraldo, hogy keressen a hőségben hűvös árnyat,
Mert azzal telt délelőttje, hogy mi földet és eget
Betölt Isten alkotása, ő csak arra nézeget.
Itt egy tiszta vizű csermely, szökdelve hűs kavics-ágyon,
Ott egy magas, meredek szirt, máshol zöld bokrok csalítja,
Itt hullámozó búza-tenger, amint szellő csavarintja,
Ott vidám madárcsicsergés, örvendőn, örömmre vágyón.

Odaért egy magas tölgyhöz: olyan volt ez a fák fája,
Hogy a hegyen majdnem túlnőtt, makkban dús volt koronája,
Törzsén pompás mohakárpit, leért egészen a földig.
Közben hősünk izzadozva eljutott e sok-sok zöldig.
Már javában nekikészült, hogy leüljön a hűs fűbe,
És e bájos, kellemes hely merítse újabb derűbe,
Midőn meglátja közelben, még hozzá jobb kéz fele,
Kedves barátját, Durandert: ott van nyája is vele.
Ő is meglátja Beraldót, nosza hát, odarohan,
És kedves hanghordozással szól hozzá aranyosan:

„Örülök, hogy itt találalak jóbarátom, s mondom tüstént,
Ami az elmúlt napokban költeményeiddel történt.
De mert ki vagy melegegvedve, s fáradt vagy, előbb üdülj fel,
Egyrészt víg társalkodással, másrészt friss, ízletes tejjel.
Amit ház, tó, istálló ad, boldogan megosztom veled.”
Beraldo ezt elfogadta, s a két barát nekivágott:
Kecskét, birkát látogattak, lovat és tülkös jószágot.
Útközben arról esett szó, milyen szép a pásztorélet.

„Milyen boldogan élünk – szólt Beraldo –,
Hogy e vidékre tett a minket így Megáldó!
Városi tülekedés elfelejtve,
Viszály, rágalmozás elől el vagyunk rejtve.
Ez itt a földi menny, az édes nyugalomban,
Mely a város zaján elveszne nyomban.

Nyüzsgés, pénzkereset, megélhetési gondok
Magunktól fosztanak meg: ennyit mondok.
Ettől lesz szellemünk zavart, fura.
Vidéken ki-ki a maga ura.
Békén s nyugton hagyva, magába szállhat,
Sokféle teremtményeket csodálhat,
S hálával gondolhat a Teremtőre.
Emelt fővel (boldogság, mely nem póre),
Erényesen állhat Isten előtt:
Nincs mit szégyellnie, jóra fordít erőt.”

Efféle társalkodással gyorsabban telt az idő.
Nem siettek: egyikükben sem tikkadt el a tüdő.
Így is vitték mind előbbre őket a komótos léptek,
S jóformán észre se vették, már a hús kunyhóhoz érték.
Beléptek a zöld lugasba, mely évekkkel ezelőtt
Hat hársból volt telepítve, azóta szép nagyra nőtt.
Ez a lugas lombnak, ágának sűrűn szőtt-font sátora:
Rekkenő déli melegben sem tűz be a nap oda.

Asztal máris megterítve: nem vár pompát, aki bölc.
Porcelán nincs, és ezüst sincs, de tiszta, rendes az asztal,
Rajta zsírdús és hideg tej, patakból nemrég fogott hal,
Egy nyáron sült szopós bárány, hozzá még ízes gyümölcs.

Pincehűvös, gyöngyöző bor, pohárcsengéssel karöltve,
Szomj ellen és vidulásra nem egyszer pohárba töltve,
És nem egyszer kiürítve. Beraldo ekkor, nahát,
Szívbeli vidám kedvében elénekli bordalát.
Van hozzá hangszerkíséret: barátjára a nedű
Olyképpen hat, hogy felzendül a pásztori hegedű:

„Szőlőtőke csodás nedve,
Életünk jobbik fele!
Minden bajunk elfeledve” stb.

Ettől magát jó Durander olyan boldognak hiszi,
És az énekelt vidámság úgy meghatja, felkavarja,
Hogy Beraldo énekéhez sajátját hozzáteszi,
Őt vagy fél sorral követve, ahogyan a füle hallja.
Néha szelíd zümmögéssel terem a dallal kontaktust,
Máskor lábával s fejével buzgón követi a taktust.
Ám végül félbeszakítja, felugrik, és így beszél:

„Jöszte velem, jó testvérem, közös lesz az úti cél!
Mert most feltárom előtted fontos mondanivalómat.
Tudd meg: a nagy Günther herceg, akinek birtoka jó nagy,
Akinek a juha annyi, mint tó vizében a csíbor,
Fejedelmek sarjadéka, kit kitüntet sok erény,
Kit kiemel sorainkból bölcsesség és elme-fény,
Olvassa a verseidet...” – „Ő? Kit joggal illet bíbor?
Kit hírneve, bölcsessége, szerencséje a trónig tolt?
Övé nemcsak a kövér nyáj, hanem övé a juhász is!
Günther, kinek felmenői között bizony császár is volt?
Verseimet ő olvassa?” – „Van rá dicsérete száz is!
Még el is éneklí őket! (Ha tudnád, mily szép a hangja...)”
Most pedig rajtam keresztül hozzád szól nagyúri rangja.
Tegnap, mikor nála jártam, így szólt a megbízatása:
Poétai tehetséged annak útját-módját lássa,
Hogy mint annyi más teremtményt, a tokaji hegy levét
Dicsőítsd egy költeményben, s vele Annak a nevét,
Aki mindezt megteremté. Hogy jobban menjen a munka,
S hogy jobban pezsdüljön elméd, szép verset hajtva malmunkra,
Minthogy e drága nedűből pásztorféle ritkán kortyol,
Küldött egy hordót, mit édes, drága bor kitölt nagyon jól.
Jöjj, és lásd saját szemekkel! A bozótban az a szikla
Rejti hűvös barlangjában e cseppfolyós drága kincset.
Jöjj, utunk oda vezessen!” Mint mikor zápor zúdítja
Hús vizét, s éled a fűszál, mert a nap égette mindet,
S ennek örvend pásztor és juh, hasonlóképp Beraldo lelke
Nagy Günther tetszése révén édes boldogsággal telve,
S vidámsága csak növekszik, míg Durandert követi,
Nem is csak kíváncsiságból, vagy hogy szomját csillapítsa,
De a fejedelmi Pásztor dal-vágyát tovább ne szítsa.
Tudja jól, hogy rá mi hárul, ámbár nem könnyű a dolga,
Sőt, eldönteni se könnyű, nehezebb vajon mi volna:
Minden borok királyáról méltó módon előadni,
Vagy fejedelmek fejről, Güntherről dalra fakadni?

Útközben látták, amint a pásztorok víg serege
Itt nyírással, ott fejéssel nyáj körül serénykedte.
Itt egy legény, neve Phillis, cifra betűt véseget
Törzsébe facsemetének, annál vékony vesszők láncra,
Buzgón köti koszorúba, virágokat tépeget
Kedves Dorisa fejére. Ott egy legény megy a táncba,
Mutatván erőt s szerelmet szép Silviája iránt,
Aki, szintúgy könnyű lábbal épp menekül Seladontól,

Csak azért, hogy Seladonja fusson utána buzgón, jól.
Celimander furulyál, és Selimantes vonót ránt.

Itt is, ott is a pásztornép öregje és fiatalja
A Főpásztor dicsőségét hol dalolja, hol szavalja.
Zöld erdőben, sík mezőben váltókórus hangja döbben.
Ezt ismétlik, visszhangozzák, mondogatják a legtöbben:
„Éljen Günther fejedelmünk és bájos Albertinája,
Hogy békében zöldellhessen rétünk, a pásztorok tája!”
A két vándor nagy örömmel hallja, és bekapcsolódik,
Ennél, annál a csoportnál ajkukra e dal tolódik:
„Éljen a Nagy Günther, éljen és bájos Albertinája,
Hogy békében zöldellhessen rétünk és az erdő fája!”

No de végre-valahára elérnek az úticélig:
A bozóttal benőtt szikla itt van, bár még nem is vélik.
A meredek hegy tövében barlang tátja széles száját,
Benőve sűrű bozóttal. A nyilásnál orgona,
Kövénel szívós borostyán, és borítja lágy moha,
S a barlangszáj előtt látod a környék sudár szilfáját:
A nyilást díszíti s rejti. A barlang falát kiásta
Egymás mellett több helyütt is idő fogának rágása,
S így ki van lyuggatva. Mindig kellemes, hús itt a lég,
Mert ide forró verőfény nem sütött be soha még.
Úgyhogy mikor Kutya-Csillag a földeket kiperzselte,
Aki e helyre belépett, a húsben örömét lelte.

Így meglátták messziről már, hiszen szemükbe rikoltott,
Megmutatta a derengés, mit behívtak sziklarések,
S elporlott a levegőben, mintha vágták volna kések,
Így látták meg a barátok, amit kerestek, a hordót.
Ahogy dongáival ott állt, mindkettőjük szépnek vélte,
Frissen fonva rá az abroncs, mint a szív ütőere
Ormóján némi faragvány, venyige, szőlőlevélke,
S köztük, kissé kiemelve Günther herceg címere.

Nosza, Durander fogott egy kristály poharat: ezt kapta
Szintén Günther herceg úrtól, s kiöblíti a tiszta vízben,
Mely a szikláról csepegve, felgyült neki már sok-sok ízben
Egy víz által vájt üregben. Most a hordót megcsapolja,
Hogy a topáz-szint viselő bor az ivóedényt telefolyja,
S lám, ott habzik a kehelyben. Mihelyt emez borral teli,
Beraldónak mosolygva nyújtja, Ki ebben örömét leli.

Alighogy kezébe fogta, már a gyöngyöző pohár,
Telve az édes nedűvel, orra közelébe' jár.
Ez az illat, mint a balzsam agyvelejét úgy betölti,
Hogy az ajkát csücsörítve, nyelve hegyét beleölti.
Lassan kortyol, míg a nyelvét szájpaddlásához szorítja,
Glugy-glugy: leereszti torkán, és átjárja a gyönyör,
Mely egyetlen pillanatban lényé legmélyére tör,
Felfrissíti, felüdíti, széles jókedvvel borítja.
Félig már önkívületben, Isten iránt áhítattal,
Dicséri ez alkotását, s minél többször ízleli,
Benne a gyönyör csodáját annál több színben leli.
Mind növekvő örömeiben előáll egy gondolattal:

„Élet balzsama! Lélek-elixír!
Tűz, te folyékony! Lenge erő!
Bánatot enyhít! Vidítani is bír!
Bájteli forrás! Égbe emelő!
Nemes tokaji! Kéjteli csöpped
Égi ajándék! Többet, még többet!

Míg nézem gyöngyöző, iható aranyad,
Rólad a benyomás:
Olyan, vagy oly csodás,
Mint reggel harmata, mit napfény csillogat.
Ha édes-savanyú lényedet ízlelem,
A teljes elragadtatás
Eszenciáját benned föllelem.

Lágy és olajos állagod
Mily nyájas, puha és szelíd,
És mégis izgalommal elteltit!
Más bor nem tud ilyet. Úgy látszik,
Belőled a táperő sem hiányzik.
Azt hiszem, ha kövér kortyod a szájba hull,
Nemcsak a szomj, de az éhség is csillapul.
Egy pogány rólad oly mítoszt regölne,
Hogy benned Bacchus és Ceres van egyesülve.

Boldog ország, ahol az Ég kegye
Nemes venyigék édes gyermekéből
Ilyen remek italt készít! És ha belénk dől,
Keringő vérünk magába vegye!

Akkor üdít, frisst, örömet ad,
Ereinkben körülszalad,
Nappal vidít, éjszaka nyugtat,
Nyájas tüze bút és gondot kiiktat,
Sőt, orvosság gyanánt friss egészséghez juttat.

Mit érzek? Hah, nedű! Te örömtűz forrása!
Fény, mely nem látható: annak vagy ragyogása,
Mely a bánat ködét s felhőit áttöri.
Gyanút és rettegést, mely marcangolna minket,
És ami csak az embert gyötöri,
Elűzöd. Vigasztald érzéseinket!
Lelkem tőled fénnel teli.
Bizalom, bátorság és nagylelkűség,
A haldokló felebaráti hűség
Mind új életre kel, töltik kedélyemet.
Valaki mássá váltam, meglehet.

Egy Valami ezt az érzetet adja:
Kellemes, édes, hosszú a zamatja.
Elfog a tiszta áhítat.
Hullámozó vérem felvidulta
S derült kedélyem elcsitulta
Izgat, és nyugalommal átítat.

Mi több! Menjünk tovább! Ezt gondolom:
Honnét ez az öröm? Venyige adhat
Oly erényt, mely belőlem nem fakadhat?
E nedű megcselekszi szépen,
Hogy ész és tisztesség tekintetében
Magamat előretolom?

Nem, nem! De, de! Annyi már bizonyos,
Hogy bennem többé kétség nem honos.
Miattad elhagy minket a gyanú,
Ha rettegés, harag és gondok elkergetve,
Mutasd nekünk: keblünk tanú
Méltányosságra, emberszeretetre,
Mit a megszokás elfedett,
Elpalástolt, elleplezett.

De úgy, ahogy az édes napsugár
Felhőt oszlat, ám ugyanaz a hőség

Perzsel, ha túl erős: így e pompás nedű,
Ha túl sokat iszol, túl nagy terű.
Üdvös, hasznos a mérsékelhetőség.
Érezz hálát, ha ihatod,
S érezd a mértéktelenség tilalmát!
Annak kedvére tégy, Aki ilyen italt ad:
Ezáltal magadat több örömmel adod.

Többet én sem iszom. Most már csak egy pohárral!
Milyen pompás zamat hömpölyög a bor-árral!
Egyszerre mézízű és harapós!
Lecsengése milyen változatos!

Ki az édes nyomást a szellemében érzi,
Annak azt is kell látnia,
Hogy ez az izcsoda, ez a harmónia,
Melyből fakad az élvezet,
A Teremtőhöz elvezet.
Ezt a nagy alkotást az Alkotója őrzi.

Látványában is kedvettem lelem,
Elragadtatva izlelem:
Milyen kedves az Úr, aki mindent teremt!
Míg örömet rak az örömhöz,
Erejből egy cseppet idelent
Leküldött a mi szellemünkbe,
S így a Tokaji Bor annyit jelent,
Hogy mennyből jött tüzet nyelünk be:
Az Ő dicsőségére gyöngyöz!

Hiszen ennek édes tüze,
Mely lelket is tölthet örömmel:
Nem ok nélkül e borhoz van köze.
Ha ennyi örök kincset oszt özönnel
A Teremtő a teremtménynek,
Mily bővében lehet erőnek és erénynek!

(Márton László fordítása)⁶¹

61 A műfordítás a tanulmányhoz készült, itt jelenik meg először.

2. Ismeretlen szerző: *Das Lied vom Blankensteinhusar* [A Blankenstein-husár dala]

Megragadom az alkalmat, hogy a Brockes-vers után néhány megjegyzés kíséretében közöljek egy népszerű katonadalt, amely ismeretlen szerzőségű, és szintén a német „tokaji-költészet” vonulatához tartozik. Előttöm fekszik egy sokat használt könyvecske (8x10 cm-es formátum, oldalszámozás nélkül), *Die Mundorgel. Ein Liederbuch für Fahrt und Lager* [„A szájharmonika. Énekeskönyv utazásokhoz és táborokhoz”]⁶² címmel; megjelent 1957 körül Waldbrölnben évszám nélkül. A kötetet a „Christlicher Verein Junger Männer, Kreisverband Köln” szerkesztette, benne a nyilvánvalóan egészen fiatal „W. Kühlmann” (született 1946-ban) kézirásos bejegyzése, amelynek értelmében a könyv az ő tulajdona. A bejegyzés készítője több mint 180 dalszöveget talált benne, amelyeket szívesen énekelt másokkal kirándulások alkalmával és táborozások körül, köztük a 78. számút, melynek címe „Das Lied vom Blankensteinhusar” [A Blankenstein-husár dala]. Ez a dal, amelyet szóban valószínűleg a 19. század óta hagyományoztak a későbbi korokra, a „szelíd és jó” tokajit az utolsó strófában minden érzelmeskedés nélkül „tisztá török vérhez” hasonlította. Noha a dal refrénje említi a Duna és a Tisza folyót, nyelvezete különben nem tekinthető magyarnak. A „Blankenstein-husár” utalás Ernst von Blankenstein (1733–1804) császári lovassági tábornokra, aki nemcsak a poroszok és a franciák, hanem 1786 körül a törökök ellen is harcolt. A *Mundorgel* újabb kiadásaiban, így például a 2001-es kölniben a dal a 205. szám alatt, a 167. oldalon található, Andreas Ritzel és Dieter Korbach szövegváltozataként. A refrént az elején nyelvileg javították, amely itt így kezdődik: „Hej! Duna, Tisza, Dráva, Száva! Eljen! rief ich, der Madjar!” [Hej! Duna, Tisza, Dráva, Száva! Éljen! kiáltottam én, a magyar!] A „török vér” mint a tokaji metaforája nem maradhatott meg, helyébe a következő sorok kerültek: „Tokajer, du bist mild und gut, du gibst ihm Schwung und frohen Mut.” [Tokaji, te szelíd vagy és jó, lendületet és vidám bátorságot adsz neki.] A szöveget az 1957 körüli kiadás alapján közöljük.

Dort drunt' im schönen Ungarland
Wohl an dem blauen Donaustrand
da liegt das Land Magjar,
da liegt das Land Magjar.
Als junger Bursch da zog ich aus,
ließ weder Weib noch Kind zuhaus,
als Blankensteinhusar, als Blankensteinhusar.
Hei! Dunja, dunja, dunja tissa
bass made rem trem kordijar,
tede reitedera, tede reitedera
als Blankensteinhusar.

62 *Die Mundorgel. Ein Liederbuch ffür] Fahrt u. Lager.* [Szerk. Evang. Jungmännerwerk, Kreisverb. (CVJM)] Köln: Christl. Verein Junger Männer Wirtschaftsstelle [1957]. Dieter CORBACH szerk., *Die Mundorgel.* Köln/Waldbröl: Mundorgel-Verlag 2001.

Das Roß', das mir mein Vater gab,
ist all mein Gut, ist all mein Hab,
sein Heimat ist Magjar
sein Heimat ist Magjar.
Es ist geschwind als wie der Wind,
wie alle Heldenpferde sind,
von Blankenstein Husar, von Blankensteinhusar.
Hei! [...]

Ein Sarraß aus dem Türkenkrieg,
der mir vom Urgroßvater blieb,
geschliffen in Magjar,
geschliffen in Magjar.
Gar mancher muß ihn spüren schon.
Gar mancher lief vor ihm davon,
vorm Blankensteinhusar, vorm Blankensteinhusar.
Hei! [...]

Im letzten Dorf
da kehrt ich ein
und trank dort den Tokajerwein.
Tokajer aus Magjar,
Tokajer aus Magjar.
Tokajer, du bist mild und gut,
du bist das reinste Türkenblut
fürn Blankensteinhusar, fürn Blankensteinhusar.
Hei! [...].

A szöveg prózafordítása:

Ott lent a szép Magyarországon / A kék Duna partján / terül el Magyarország / terül
el Magyarország. / Fiatal legényként vonultam ki, / sem feleséget, sem gyereket nem
hagytam otthon, / mint Blankenstein-husár. / Hej! Duna, Duna, Duna, Tisza / bass
made rem trem kordijar, / tede reitedera, tede reitedera / mint Blankenstein-husár.
A ló, amit apám adott nekem, / minden javam, minden vagyonom, / a hazája Magyar-
ország / a hazája Magyarország. / A lova gyors, mint a szél, / mint minden hős lova / a
Blankenstein-husárnak, a Blankenstein-husárnak. / Hej! [...]

Egy szablya a török háborúból, / ami a dédapámról maradt rám, / Magyarországon kö-
szörülték, / Magyarországon köszörülték. / Nem egynek kellett már megéreznie. / Nem
egy elfutott előle, / a Blankenstein-husár elől, a Blankenstein-husár elől. / Hej! [...]
Az utolsó faluban / oda betértem / és ott ittam a tokaji bort. / Tokajit Magyarországról,
/ tokajit Magyarországról. / Tokaji, szelíd és jó vagy, / a legtisztább török vér vagy / a
Blankenstein-husár számára, a Blankenstein-husár számára. / Hej! [...]